

Kapitola II.

O vlastnictví považovaném za přirozené právo – O držení a občanském zákoně jako účinných příčinách v oboru vlastnictví

Definice

Římské právo definuje vlastnictví jako *ius utendi et abutendi re sua, quatenus iuris ratio patitur*, právo užívat a zneužívat svou věc, nakolik to připouští právo. Slovo *zneužívat* se zkoušelo zdůvodňovat tím, že prý nevyjadřuje nesmyslné a nemorální zneužívání, ale pouze absolutnost. To rozlišení je jalové, vymyšlené jen pro posvěcení vlastnictví a neúčinné proti poblouzněnému požívání, jemuž nebrání ani je nestíhá. Vlastník má právo nechat shnít úrodu nastojato, sít na své pole sůl, vydojit své krávy do písku, proměnit vinici v poušť a ze zeleninové zahrady udělat park: je to zneužívání, nebo není? Pokud jde o vlastnictví, užívání i zneužívání se nevyhnutelně směšují.

Podle Deklarace lidských práv zveřejněné v záhlaví Ústavy z roku 1793 je vlastnictví „právo užívat svého majetku, svých příjmů, plodů své práce a své dovednosti a nakládat s nimi dle svého uvážení.“

Napoleonský občanský zákoník v článku 544 říká: „Vlastnictví je právo užívat věcí a nakládat s nimi co nejneomezeněji, pokud nejde o užívání a nakládání zakázané zákonem a předpisy.“

Tyto dvě definice se shodují s definicí z římského práva: všechny vlastníkově přiznávají absolutní právo nad danou věcí. A co se týče omezení, *pokud nejde o užívání a nakládání zakázané zákonem a předpisy* uvedené v Zákoníku, jeho cílem

není omezovat vlastnictví, ale zabránit, aby panství jednoho vlastníka překáželo panství druhého vlastníka. Je to potvrzení principu, nikoli omezení.

Ve vlastnictví se rozlišuje: 1. čisté vlastnictví, majitelovo právo na věc nebo, jak se říká, *holé vlastnictví*; 2. držení. Duranton říká: „Držení je věc faktická, nikoli právní.“ Toullier: „Vlastnictví je právo, zákonná schopnost; držení je fakt.“ Nájemce, pachtýř, komplementář, poživatel jsou držitelé; majitel, který pronajímá či půjčuje k užívání, či dědic, který čeká jen na skon poživatele, aby mohl věc užívat, jsou vlastníci. Pokud mohou použít takové srovnání, milenec je držitel, manžel je vlastník.

Tato dvojí definice vlastnictví, jednak jakožto takového, jednak jako držení, je nadměru důležitá a je třeba ji pořádně strávit, chceme-li pochopit, co řeknu dále.

Z rozlišení držby a vlastnictví vznikly dva typy práva: *ius in re*, právo ve věci, což je právo, na jehož základě se mohou domáhat vlastnictví, které jsem nabyt bez ohledu na to, v čích rukou jsem je našel, a *ius ad rem*, právo na věc, na jehož základě žádám, abych se stal vlastníkem. Například právo manželů jednoho na druhého je *ius in re*, zatímco právo dvou snoubenců je teprve pouze *ius ad rem*. V prvním případě se držba pojí s vlastnictvím, ve druhém jde jen o holé vlastnictví. Já, který ve svém postavení pracujícího mám právo na držbu statků přírody a píle a vzhledem ke svému postavení proletáře nepožívám ničeho, žádám na základě *ius ad rem* přistoupit k *ius in re*.

Toto rozlišení mezi *ius in re* a *ius ad rem* je zásadní ve známém rozdělení práva posesorního a petitorního, vpravdě kategorií právní vědy, kterou ve své obrovské rozlehlosti zahrnují celou. Petitorní se říká o všem, co souvisí s vlastnictvím; posesorní o tom, co se týká držby. Při psaní této polemiky proti vlastnictví vedu s celou společností petitorní spor. Dokazuji, že ti, kdo dnes nic v držbě nemají, jsou vlastníky ze stejného titulu jako ti, co mají. Místo abych však dospěl k závěru, že vlastnictví má být rozděleno mezi všechny, žádám, aby z důvodů všeobecné bezpečnosti bylo pro všechny zrušeno. Pokud se svým

požadavkem neuspějí, nezbude nám, vám všem proletářům i mně, než abychom se pustili do boje. Už nebudeme mít nic, co bychom mohli požadovat od spravedlnosti národů, neboť, jak učí svým energickým způsobem Občanský soudní řád v článku 26, *žalobce, jehož petitorní nároky byly zamítnuty, už nemůže podat žalobu ve věci posesorní*. Jestliže naopak svůj spor vyhraji, pak budeme muset podat ještě žalobu posesorní, abychom se domohli svého začlenění do požívání statků, jež nám oblast vlastnického práva upírá. Doufám, že nebudeme nuceni zajít tak daleko; ale tyto dva spory se nedaly vést současně, protože podle zmíněného Soudního řádu *posesorní a petitorní spor nelze nikdy kumulovat*.

Než se pustíme do podstaty věci, bude vhodné uvést zde několik předběžných poznámek.

§ 1. O vlastnictví jako přirozeném právu

Deklarace lidských práv vlastnictví řadí mezi přirozená a nezadatelná práva člověka, která jsou tak čtyři: *svoboda, rovnost, vlastnictví a bezpečnost*. Jaké metody se drželi zákonodárci roku 1793, že dospěli k tomuto výčtu? Žádné: principy vytyčili, stejně jako jednali o svrchovanosti a zákonech – všeobecně a podle vlastního mínění. Všechno dělali tápavě nebo naráz.

Pokud máme věřit Toullierovi: „Absolutní práva lze shrnout na tři: *Bezpečnost, svoboda, vlastnictví*.“ Profesor z Rennes vynechal rovnost, proč asi? Proto, že svoboda ji předpokládá, nebo že vlastnictví ji nesnese? O tom autor *Vysvětleného občanského práva (Droit civil expliqué)* mlčí. Ani netušil, že by v tom mohlo být něco k diskusi.

Nicméně porovnáme-li navzájem ta tři nebo čtyři práva, zjistíme, že vlastnictví se těm ostatním vůbec nepodobá. Pro většinu občanů existuje pouze hypoteticky, jako spící, nevykonávaná možnost. U těch ostatních, kteří ho požívají, vlastnictví může podléhat různým transakcím a změnám, jež odporují

představě přirozeného práva. V praxi ho vlády, soudy a zákony nerespektují, koneckonců ho všichni samovolně a jednohlasně považují za iluzorní.

Svoboda je neporušitelná. Nemohu svou svobodu prodat ani o ni přijít. Jakákoli smlouva nebo smluvní podmínka, jejímž předmětem by bylo zcizení nebo zrušení svobody, je neplatná. Otrok, který vkročí na půdu země svobody, je okamžitě svobodný. Pokud se společnost chopí zločince a zbaví ho svobody, je to případ legitimní obrany. Kdokoli zločinem poruší společenskou smlouvu, prohlašuje se za veřejného nepřítel. Tím, že napadá svobodu druhých, je nutí, aby ho zbavili jeho svobody. Svoboda je prvotní podmínka lidství, vzdát se svobody by znamenalo vzdát se svého lidství, a jak bychom se pak mohli projevat jako lidé?

Podobně rovnost před zákonem nestrpí ani omezení, ani výjimku. Všichni Francouzi mají stejnou měrou přístup k hodnostem, úřadům a zaměstnáním, proto existuje-li tato rovnost, otázku přednosti v mnoha případech řeší los nebo služební stáří. I ten nejchudší občan může žalovat vysoce postavenou osobnost a spor vyhrát. Jestliže si nějaký milionářský Achab postaví hrad na Nábotově vinici, soud může v určitém případě nařídit, aby byl hrad odstraněn, i kdyby byl stál miliony, vinice uvedena do původního stavu a navíc uzurpátor odsouzen k náhradě škody. Podle zákona má být každé legitimně nabyté vlastnictví respektováno nestranně a bez ohledu na jeho hodnotu.

Je pravda, že pro výkon některých politických práv Charta vyžaduje určité schopnosti a majetkové poměry, ale všichni odborníci na veřejné právo vědí, že záměrem zákonodárce nebylo zavést privilegium, ale stanovit určité záruky. Jakmile jsou podmínky stanovené zákonem splněny, každý občan se může stát voličem a každý volič je také volitelný. Jakmile je toto právo nabyté, platí pro všechny stejně. Zákon nesrovnává osoby ani hlasy. Nezkoumám nyní, zda je tento systém ten nejlepší, stačí mi, že v duchu Charty i v očích všech je rovnost

před zákonem absolutní, a stejně jako svoboda se nemůže stát předmětem žádné transakce.

Stejně je tomu s právem na bezpečnost. Společnost neslibuje svým členům nějakou polobezpečnost či kvaziobranu, zavazuje se vůči nim cele, tak jako oni se zavazují vůči ní. Neříká jim: zaručím se za vás, pokud mě to nebude nic stát, ochráním vás, pokud tím nic neriskuji. Říká: Budu vás bránit proti všem, ochráním vás a pomstím vás, nebo sama zahynu. Stát vkládá veškeré své síly do služeb každého občana, povinnost, která je váže navzájem, je absolutní.

Jak rozdílně je tomu s vlastnictvím! To všichni zbožňují, ale nikdo ho neuznává: zákony, mravy, zvyky, veřejné i soukromé svědomí, to vše konspiruje k jeho zániku a zkáze.

Na výdaje vlády, která musí udržovat armádu, provádět určité práce a platit státní zaměstnance, jsou třeba daně. Ať na výdaje přispějí všichni, není nic lepšího, ale proč by měl bohatý platit víc než chudý? – Je to spravedlivé, říká se, protože má větší jmění. – Přiznávám, že tuhle spravedlnost nechápu.

Proč platíme daně? Aby každému byla zajištěna jeho přirozená práva, svoboda, rovnost, bezpečnost a vlastnictví. Aby se udržoval ve státě pořádek. Aby vznikaly užitečné či okrasné veřejné objekty.

Je snad dražší bránit život a svobodu bohatého než chudého? Kdo v době invazí, hladomoru a epidemií působí víc potíží, bohatý vlastník, který před nebezpečím unikne, aniž čeká na pomoc státu, nebo rolník, který zůstane ve své chalupě otevřené všem pohromám?

Je řád ohroženější bohatým měšťanem než řemeslníkem a tovaryšem? Ale policie má víc práce s několika stovkami dělníků bez práce než se dvěma sty tisíci voličů.

A konečně, cožpak si státních svátků, čistoty ulic či krásy památek užívá bohatý rentiér víc než chudák? Ale on dává přednost svému venkovu před všemi lidovými nádherami, a když se chce radovat, nečeká na organizované veselice.

Musíme si vybrat: buď proporcionalní daň zaručí a posvěti privilegium velkých plátců, nebo je sama nespravedlivá. Je-li totiž vlastnictví přirozeným právem, jak tvrdí deklarace z roku 1793, vše, co mi v souladu s tímto právem patří, je stejně posvátné jako má osoba, je to moje krev, můj život, jsem to já sám. Kdo se toho dotkne, dotkne se zřítelnice mého oka. 100 000 franků mého příjmu je stejně nedotknutelných jako denní mzda švadlenky ve výši 75 centimů, mé obydlí stejně jako její podkrovní pokojík. Taxa není rozdělena podle síly, velikosti a nadání, o nic víc ji nelze dělit ani podle majetku.

Pokud mi tedy stát bere víc, ať mi také víc dává, nebo ať přestane mluvit o rovnosti práv, neboť jinak by společnost nebyla zavedena k tomu, aby vlastnictví bránila, nýbrž k tomu, aby pracovala na jeho zničení. Proporcionalní daní se stát stává vůdcem tlupy, jde příkladem v loupení pravidelným odíráním; to jej je třeba přitáhnout na lavici obžalovaných v čele ohavných raubířů, proklínaných darebáků, které dává vraždit z profesní žárlivosti.

Ale právě pro odstraňování té chásky prý jsou potřeba soudy a vojáci, vláda není žádná pojišťovací společnost, protože nepojišťuje, nýbrž společnost vykonávající pomstu a represí. Poplatek, který si tato společnost účtuje, daň, se vypočítává úměrně podle majetku, jinými slovy podle toho, jak velkou námahu dává to které vlastnictví mstitelům a vykonavatelům represe placeným vládou.

Jsmo zde daleko od absolutního a nezadatelného práva na vlastnictví. Chudáci i boháči jsou tak ve stavu vzájemné nedůvěry a války! Ale proč spolu válčí? Kvůli vlastnictví; takže nevyhnutelným korelativem vlastnictví je válka o vlastnictví!... Svoboda a bezpečnost boháče ani zdaleka neutrpí svobodou a bezpečností chudáka, mohou se posilovat a vzájemně podporovat. Naopak vlastnické právo boháče neustále potřebuje být bráněno proti vlastnickému instinktu chudáka. Jaký rozpor!

V Anglii existuje poplatek na chudé: chtějí, abych tuhle taxu platil. Ale jak souvisí moje přirozené a nezadatelné vlastnické

právo s hladem, který trápí deset milionů ubožáků? Když nám náboženství velí pomáhat našim bratřím, jde o přikázání milosrdenství, nikoli o legislativní princip. Povinnost dobročinnosti, již mi přikazuje křesťanská morálka, nemůže proti mně zakládat žádné politické právo ve prospěch kohokoli, a tím méně instituci žebroty. Dávám almužnu, pokud se mi zlíbí, pokud pro bolest bližního pocítím pochopení, o němž mluví filosofové a na které já moc nevěřím. Nechci, aby mě k němu nutili. Nikdo není povinen být spravedlivý nad rámec zásady: *Požívat svého práva, pokud neškodí právu bližního*, která je pravou definicí svobody. Můj majetek je můj, nic druhému nedlužím, jsem proti tomu, aby na pořadu dne byla třetí božská ctnost.

Ve Francii všichni požadují pětiprocentní konverzi renty: požaduje se obětování celé jedné kategorie vlastnictví. Může se to udělat, pokud to vyžaduje veřejný zájem, ale kde je spravedlivé *odškodnění předem*, jak slibuje Charta? Nejen že žádné není, ale takové odškodnění není dokonce ani možné, protože pokud by se rovnalo obětovanému majetku, konverze by byla zbytečná.

Stát se nyní ve vztahu k rentiérům nachází ve stejném postavení, jako město Calais obléhané Eduardem III. ve vztahu ke svým hodnostářům. Vítězný Angličan byl ochotný ušetřit obyvatele, pokud mu budou vydáni nejváženější z měšťanů, aby s nimi naložil podle svého uvážení. Eustache de Saint-Pierre a několik dalších se obětovali, bylo to od nich hezké a naši ministři by tento příklad měli navrhnout rentiérům. Mělo však město právo je vydat? Jistě že ne. Právo na bezpečnost je absolutní, vlast nemůže vyžadovat ničí oběť. Voják, který má držet hlídku na dostřel nepřítele, není žádnou výjimkou z této zásady: tam, kde občan stojí na stráž, je s ním nebezpečí vystavena i vlast. Dnes je řada na něm, zítra na ní. Jsou-li nebezpečí a oddanost společné, útěk je jako otcovražda. Nikdo nemá právo se vyhýbat nebezpečí, nikdo však nemá sloužit za obětního beránka: Kaifášova zásada, *že je lépe, když jeden člověk umře za všechny*, je zásadou lůzy a tyranů, což jsou dvě krajnosti společenského úpadku.

Říká se, že každá trvalá renta je v podstatě umořitelná. Tato zásada občanského práva vztahovaná na stát je dobrá pro lidi, kteří se chtějí vrátit k přirozené rovnosti práce a majetku: ale z hlediska vlastnictví a v ústech zastánců konverze je to řeč bankrotářů. Stát je nejen vypůjčitelem, je i pojistitelem a strážcem vlastnictví. Jako takový nabízí nejvyšší možnou bezpečnost, umožňuje spoléhat na nejspolehlivější a nejnedotknutelnější požívání. Jak by tedy mohl k něčemu nutit své půjčovatele, kteří na něj spoléhali, a pak jim povídat něco o veřejném pořádku a záruce vlastnictví? V podobné operaci stát není dlužníkem, který se zbavuje dluhu: je to podnikatel s akciemi, který zatahuje akcionáře do léčky, a tam, oproti svému původnímu slibu, je přinutí ke ztrátě 20, 30, nebo 40 procent úroků z jejich kapitálu.

To není vše. Stát, to je také souhrn občanů sdružených společným zákonem společenské smlouvy. Tato smlouva každému zaručuje jeho majetek, jednomu pole, druhému vinici, třetímu pacht, rentiérovi, který si mohl koupit činžáky, ale raději přišel na pomoc státní pokladně, jeho renty. Stát nemůže bez spravedlivého odškodnění vyžadovat, aby mu obětovali akr onoho pole, kousek oné vinice, a tím méně aby snížili výši pachtovného, jak by tedy měl právo snížit úrok z rent? Aby takové právo nebylo nespravedlivé, měl by mít rentiér možnost najít stejně výhodné investování svých fondů jinde. Ale kde najít takovou investici, když nemůže odejít ze státu a k problému konverze, jinými slovy levnější možnosti půjčky, dochází ve státě? Proto vláda založená na principu vlastnictví nikdy nemůže vykupovat renty bez souhlasu rentiérů: fondy vložené do republiky jsou vlastnictví, na něž nemá nikdo právo sahat, zatímco ostatní majetek je respektován. Nutit rentiéry k vyplacení je jako rozrhat společenskou smlouvu, znamená to stavět je mimo zákon.

Celý spor o konverzi rent lze zredukovat následovně:

Otázka. Je spravedlivé uvrhnout do bídy pětáctyřicet tisíc rodin, které upsaly rentu na 100 franků a méně?

Odpověď. Je spravedlivé přimět sedm či osm milionů daňových poplatníků k zaplacení 5 franků daní, ačkoli by mohli platit jen tři?

V první řadě je zjevné, že odpověď neodpovídá na danou otázku, ale abychom ještě jasněji ukázali její vadnost, pozměňme ji: Je spravedlivé ohrozit život statisíce lidí, když je můžeme zachránit tím, že bychom nepříteli vydali sto osob? Čtenáři, rozhodněte sám.

To vše dokonale pocítují obhájci *statu quo*, a přesto dřív nebo později ke konverzi dojde a vlastnictví bude porušeno, protože tomu nemůže být jinak; protože vlastnictví, považované za právo, které však právem není, musí právně zaniknout; protože tuto iluzi naší soudnosti nakonec nevyhnutelně musejí zničit zákony svědomí i fyzická a matematická nezbytnost.

Shrnu to. Svoboda je absolutní právo, protože náleží k člověku stejně jako neprostupnost náleží ke hmotě, je podmínkou bytí *sine qua non*. Rovnost je absolutní právo, protože bez rovnosti společnost nemůže existovat. Bezpečnost je absolutní právo, protože každý má za to, že jeho svoboda a jeho život jsou stejně cenné jako svoboda a život druhých. Tato tři práva jsou absolutní, jinými slovy nelze je zvětšovat ani zmenšovat, protože ve společnosti každý dostává tolik, kolik dává, svobodu za svobodu, rovnost za rovnost, bezpečnost za bezpečnost, tělo za tělo, duši za duši, na život a na smrt.

Avšak vlastnictví podle svého etymologického zdůvodnění i právních definic je právem mimo společnost. Je totiž zjevné, že kdyby byl majetek každého společným majetkem, podmínky by byly pro všechny stejné a v tvrzení: *Vlastnictví je právo člověka nakládat co nejvolněji s vlastnictvím společnosti*, by byl rozpor. I když jsme se tedy sdružili kvůli svobodě, rovnosti a bezpečnosti, nesdružili jsme se kvůli vlastnictví; je-li tedy vlastnictví *přirozeným právem*, není právem *sociálním*, nýbrž *antisociálním*. Vlastnictví a společnost jsou dvě věci, které se navzájem nepřekonatelně odpuzují. Spojit dva vlastníky je stejně nemožné jako

spojit dva magnety shodnými póly. Bud' musí zaniknout společnost, nebo společnost zruší vlastnictví.

Je-li vlastnictví přirozené, absolutní, nezadatelné a nezcizitelné právo, proč se ve všech dobách lidé tak živě zajímali o jeho původ? I to je jeden z jeho význačných rysů. Původ přirozeného práva, panebože! Kdo se kdy zajímal o původ práva na svobodu, na bezpečnost nebo na rovnost? Vznikají tím, že jsme: rodí se, žijí a umírají s námi. S vlastnictvím je tomu úplně jinak: ze zákona vlastnictví existuje dokonce i bez vlastníka jako schopnost bez jejího nositele. Existuje pro člověka, který nebyl dosud počat, pro osmdesátíka, který už není. A přesto, přes tyto úžasné výsady, které jako by v sobě měly cosi z věčnosti a nekonečnosti, nikdo nikdy nedokázal říci, odkud vlastnictví pochází: učenci se o to dosud přou. Zdá se, že se shodují v jediném bodě, a to v tom, že jistota vlastnického práva závisí na autenticitě jeho původu. Tato shoda je však všechny odsuzuje: proč to právo uznali, aniž se napřed vypořádali s otázkou jeho původu?

Jistí lidé nemají vůbec rádi, abychom vířili prach u domnělých základů vlastnického práva a hledali jejich bájnou a možná i skandální historii. Chtěli by, abychom zůstali u tohoto, že vlastnictví je fakt, že existovalo vždy a bude existovat i nadále. Právě tím začíná učený Jean-Baptiste Victor Proudhon své *Pojednání o požívacím právu (Traité des droits d'usufruit)*, kde otázku původu vlastnictví klade na roveň scholastických zbytečností. Možná bych s tím názorem, který chci považovat za plod chvályhodné lásky k míru, souhlasil, kdybych viděl, že všichni moji bližní si užívají dostatečného vlastnictví, ale ne... Nepřikloním se k němu.

Základy, na nichž se lidé snaží stavět vlastnické právo, se omezují na dva: *držba* a *práce*. Postupně je prozkoumám ve všech aspektech a do všech podrobností, a připomínám čtenáři, že bez ohledu na to, na který z nich se odvoláváme, přinesu nezvratný důkaz, že nezbytnou podmínkou vlastnictví, mělo-li být spravedlivé a možné, by byla rovnost.